

Manfred Flügge

THOMO MANNO
ŠEIMOS ŠIMTMETIS

iš vokiečių kalbos vertė

Kristina Sprindžiūnaitė

Sofoklis

VILNIUS, 2017

Jei likimas nori, kad mūsų egzistencija taptų simboliška, reikia savo likimui paklusti.

Thomas Mannas. 1949 m. kalba Šv. Pauliaus bažnyčioje

Mano kilmė žinoma iš brolio romano.

Heinrichas Mannas. 1944 m.

Visiems mums buvo skirta būti pasaulio vaikais.

Monika Mann

Juk išties garbi draugija, bet trenkti joje visi.

Thomas Mannas Klausui Mannui. 1942 m.

*Mahmudui Haddadi'ui (Teheranas),
verčiančiam Heinricho Manno ir
Thomo Manno kūrinius į persų kalbą*

TURINYS

Mannai	9
Kilmė	15
Nauja kaizerio scena	19
Simbolizmas ir satyra	26
Damos ir dramos	42
Carlos Mann tragedija	48
Ironija ir likimas	55
Kelionė į kūrinis	64
Žydiški likimai	75
Pringsheimai	82
Kačių liežuvėliai: taurus šokolado kartumas	88
Dieviški jaunuoliai	99
Brolių kiviščas Mannų namuose	110
Netikri dvyniai, tikri bendrininkai	134
Egzilio patirtis	164
Meistrystė kaip gyvenimo forma	194
Garbinančios moterys	229
Neįmanomas sugrįžimas	247
Brolis Viktoras	258
Mieloji Šveicarija	262
Išrinktasis	273
Išstumtoji	297

Pralaimėtas žaidimas	316
Vienatvė ir skepsis	328
Tėvo stichija	359
Novelių nusikaltimai	377
Mannų laimė	386
Padėka	388
Nuorodos	389
Asmenvardžių rodyklė	392

MANNAI

*Prašome būti atsargius su visais asmenimis,
kurių pavardė Mannai.*

Liubeko tvarkos priežiūros skyrius. 1936 m. gruodis

1997 M. VASARĄ Frido Mannas pirmą kartą vyko į mažą miestelį Kuršių Nerijoje, į Nidą. Ant mišku apaugusios kopos tebestovėjo jo senelių vasarnamis. 1929 m., per iškylą iš Karaliaučiaus, atradę šią vietą jie nusprendė pasistatyti čia būstą atostogoms. 1930 m. vasarą, kai įsikėlė į rudai nudažytą medinį namą nendrių stogu ir mėlynomis langinėmis, žmonių prisirinko kaip į gegužinę. Vietiniai sveikino Nobelio premija pagerbtą autorių ir jo artimuosius. Kitus dvejus metus Mannai ilgas atostogas taip pat leido čia, paskui vasarojimus nutraukė emigracija. Atsidurdamas vis kitų šeiminkų rankose, pastatas pergyveno dešimtmečius ir režimus, kol nepriklausomoje Lietuvoje jį restauravus čia buvo atidarytas kultūros centras.

Dar ne kartą čionai atvažiavęs Frido Mannas turėjo progų patirti, kaip gyvenvietėje, esančioje siaurame ruože tarp Baltijos jūros ir marių, viena kitą užkloja vis dar juntamos epochos. 1997 m. jis nuvyko ir į pakrantės gyvenvietę Paraty Brazilijoje, kur gimė jo prosenelė Julia da Silva-Bruhns, Heinricho ir Thomo Mannų motina. Nuo Nidos iki Paraty, nuo Liubeko iki Venecijos, nuo Miuncheno iki Los Andželo, nuo Kaprio iki Halifakso driekiasi šios ypatingos šeimos narių likimai, jų patirtys nušviečia visą šimtmetį, jų kūriniai prisilietė prie visų to meto temų.

„Ateina Mannai!“ Toks išgąščio šūksnis pasiekė Thomo Manno ausis vieną dieną išėjus pasivaikščioti su šunimi netoli namų Miunchene. Keli vaikai pabėgo... nuo jo paties atžalų. „Manniukai“ užsitraukdavo kaimynų pyktį telefoniniu teroru, vagystėmis krautuvėse ir kitomis piktomis išdaigomis (gal dėl to, kad tėvo namuose visada turėjo viešpatauti ramybė). Kadidja Wedekind prisiminė: „Būdavo, šitaip traukdami Izaro pakrante šalia elegantiškos vilos matydavom kelis rūškanų žvilgsnių, truputį apleistus vaikus, paskui sužinojom, kad jie Thomo Manno.“

Romano *Budenbrokai*, tapusio pamatiniu Mannų šeimos mito akmeniu, pavadinime žymimojo artikelio nėra: vokiečių kalboje pavardės vartojamos be artikelių. Prie vardų, nelygu regionas, žymimasis artikelis kai kur prisegamas. Tad apie giminę derėtų kalbėti taip: pas Mannus Kalėdos per kartų kartas būdavo didelė šventė. O vis dėlto jau seniausiai visi rašo su daugiskaitos žymimuoju artikeliu *die*, tarsi būtų kalbama apie firmą, įmonę, prekės ženklą. Sykiu atsiranda tam tikras atsiribojimas – suprask „tie Mannai“, o jie, kaip žinia, paprasti nebuvo.

1927 m. po pasaulį keliavę Klausas ir Erika Mannai pasirodydavo kaip „literatūriniai Mannų dvyniai“, tarsi kokio kolektyvo nariai, kaip garsių cirko šeimų vaikai. Gal tokią mintį jiems pakišo iliustruotas Rudolfo Grossmanno straipsnis „Romano dvyniai. Thomas ir Heinrichas Mannai“, pasirodęs 1926 m. vasario 9 d. dienraštyje *Berliner Tageblatt*. Daugiskaita iš pradžių reiškė du rašančius brolius – skirtingus rašymo stiliumi ir gyvensena, mąstymu ir viešu elgesiu. 1918 m. lapkritį Miunchene buvo išspausdinti atvirukai su dviem Švenčiausios Mergelės bažnyčios bokštais, o vietoj jų kupolų – abiejų rašytojų galvos: „Priešiški broliai?“ Kairėje – besišypsantis

Heinrichas virš raudonos vėliavos, dešinėje nepatenkintai šnairuojantis, įkyrių varnų apspistas Thomas.

Dar jaunas autorius Klausas Mannas buvo karikatūrų objektas. Th. Th. Heinė 1925 m. žurnale *Simplicissimus* jį nupiešė su rankraščiu rankoje, stovintį už tėvo: „Tėti, juk žinai, kad genijų sūnūs niekad nebūna genialūs, taigi, tu nesi genijus.“ Egonas Friedrichas Maria Adersas savo straipsnį „Rašytojų Mannų dinastija“, pasirodžiusį 1927 m. savaitraštyje *Essener Wochenschau*, pats iliustravo piešiniais: „Heinrichas: aristokratas ir *grandseigneur* eisena ir laikysena, manieromis ir apranga, bet ne tuo, kaip gyvena, kur gyvena ir kaip save reprezentuoja.“ Thomo eskizas blankus, glotnus, bekontūris; tekste sakoma, kad jo niekad nepalaikytum rašytoju, bet sykiu jį, priešingai nei Heinrichą, gaubia ypatingas spindesys. „Klausas Mannas, vyriausias Thomo sūnus, jau irgi žinomas kaip rašytojas, labai gabus jaunuolis, bent jau gabesnis už pernelyg aštrius jo kritikus.“ Klausas nupieštas pusiau profiliu, stipriai pabrėžiant nosį.

1929 m. gegužę dienraštis *Leipziger Neuesten Nachrichten* išspausdino tokią karikatūrą: Mannų šeima – Heinrichas, Thomas, Klausas ir Erika, – skanduodami „Mannai patys viską gali“, visi drauge traukia į Veimarą, kur vyks jų privati rašytojų diena.“ Piešinyje jie nelabai tinkamai žygiuoja parado žingsniu, Klausas trumpomis kelnėmis. Rašantys Mannai kaip kolektyvas pasirodo 1930 m. reguliarioje Ottomaro Starkės piešinių skiltyje žurnale *Literarische Welt*. Heinricho ir Thomo Mannų portretai buvo papuošti laurų lapų vainikais, ovalus Klauso Manno portreto rėmas paliktas be nieko („Klausas dar ne“).

Visai netyčia ši sąvoka įgijo žymimąjį artikelį nedidelėje parodijoje, pavadintoje „Literatur = Conference. The Th. & H. Mann

Family“, 1931 m. sausio 1 d. dienraštyje *Berliner Tageblatt*. Paulis Nikolausas, anuomet garsiausias sostinės konferansjė, naujametiniame laikraščio numeryje keletą rašytojų pristatė, tarsi jie pasirodytų kabareto scenoje. Į tą konferenciją atvyko „keturi Mannai“ – Heinrichas, Thomas, Erika ir Klausas. Kalbama apie tai, „kad tie Mannai – liubekiečiai“ ir kad vaikus Klausą ir Eriką „slegia literatų paveldas“. Nacionalsocialistų spaudoje Mannai buvo pašiepiami kolektyviai, bet mylimiausias priešas buvo Heinrichas Mannas, „puošiamas“ dar ir antisemitinėmis klišėmis. Po 1933 m. sausio piktų karikatūrų daugėjo. Jose būta užuominų ir į vietas prie Viduržemio jūros, kuriose atsidūrė emigravę Mannai.

Po 1945 m. užtruko ilgai, kol Mannai viešai vėl imti suvokti kaip kolektyvas. Walteris Arthuras Berendsohnas 1973 m. publikavo straipsnių ir recenzijų rinkinį, pavadintą *Thomas Mannas ir jo šeimynykščiai* (*Thomas Mann und die Seinen*); Marcelis Reichas-Ranickis 1987 m. išleido esė rinkinį tokiu pat pavadinimu. Dar gerokai iki 2001 m. Heinricho Breloerso nufilmuoto TV dokumentinio filmo rasime daug „Mannų su žymimuoju artikeliu“ formulės patvirtinimų.

Abiem vyriausiems Liubeko pirklio ir jo muzikalios žmonos sūnams paskutiniojo XIX a. dešimtmečio pradžioje visai neįdomi prekyba grūdais, kuri jų pirmtakams suteikė vietą visuomenėje ir gerovę. Po šeimą ištikusios katastrofos – tėvo mirties, firmos žlugimo – ir dešimties paieškų, klaidžiojimų, brendimo metų abu broliai nuo maždaug 1900 m. suteikia savo pavardei žėrėjimo ir elegancijos literatūros dirvoje. Jie patys, kaip ir vėlesnė Mannų karta, apgaubti ypatingos auros, tačiau tokio prestižo kaina jiems buvo žmogiškos dramos ir priešiški už-

sipuldinėjimai. Atskirų literatūrinės dinastijos narių gyvenimo istorijos žmonės domina praėjus ne vienam dešimtmečiui po mirties tų, kurie tą dinastiją pradėjo, taip šeimos sąjunga tampa vokiečių, net Europos kultūros istorijos „monumentu“, apimančiu ir amerikietiškaį laikotarpį.

„Viskas jau taip dažnai pasakota, apie tai, kas saldu, ir tai, kas kartu, apie viltį ir rezignaciją, išdidumą ir garbės troškimą, pavydą, meilę ir goslumą, pašaipą ir neviltį“ – šie žodžiai iš jauno Golo Manno apsakymo jau seniai tinka visiems „Mannams“. Trūksta tik, kad susirinkus draugijai būtų žaidžiamas žaidimas: pasakyk, kuri Manną labiausiai mėgsti! Turima galvoje: kuris iš kelių Mannų kartų ir jų aplinkos yra mėgstamiausias tavo personažas? Čia reikėtų įtraukti ir Katios pirmtakus Pringsheimus, nes per juos šeimos istorija pasipildo žydišku likimo kompleksu. Toks reitingų žaidimas suteiktų progą rimtiems ir linksmiems palyginimams, sykiu padėdamas įsisąmoninti, kas mums yra Mannai: ilga saga, tviskanti ir garsi, su prieštaravimais ir kančia, su paklydimais ir neįprastais keliais, su pasiekimais ir atminimo vietomis. Trumpiau tariant – pats geriausias kelias suprasti Vokietijos visuomenę ir istoriją, Vokietijos vietą pasaulyje ir veidrodis, kuriame galime geriau pamatyti kai kuriuos vokiečių bruožus ir polinkius.

Iškilti iki šalies mito padėjo literatūros magija, tačiau nereikia pamiršti ir ilgalaikio aktyvaus dalyvavimo viešuosiuose reikaluose, pradedant imperijos laikais ir baigiant Vokietijos padalijimu, per visą nacionalsocialistų valdymą, emigraciją ir abu pasaulinius karus. Naujosios dinastijos pradininkas buvo Heinrichas Mannas, pirmasis išdrįšęs pasirinkti literato gyvenimą. Jaunesnis brolis Thomas, pasekęs jo pavyzdžiu, pasiekė didžiausios šlovės. Tačiau tik per savarankiškus meninius ir

politinius „Mannų vaikų“ žingsnius kultūrinis klanas tapo ke-
lias kartas apimančiu, graikų mitologiją primenančiu dariniu.

Jau vaikystėje Thomas Mannas mėgdavo vaidinti Dzeusą. Aplink jį, tapusį savotišku dievų tėvu, ir jo žmoną sukosi bū-
rys kitų deivių ir dievų, dievybių, į dievus pakeltų didvyrių ir
didmoterių, palydovių ir palydovų, mylimųjų, namų draugų ir
naminių gyvūnų ir, žinoma, atkaklių priešininkų bei mirtinų
priešų. Visiems jiems buvo sugalvoti maloniniai kreipiniai ir
pravardės, apie juos pasakojo anekdotus, linksmi suplaktus
iš išgalvojimų ir pusiau tiesos, kuriuos paskui be jokio humoro
atpainiojo tyrinėtojai. Kad ir ką jie veikė, kad ir kas jiems nuti-
ko – tai tebuvo tapatybės branduolio, uždaro vidinio pasaulio
kosmoso, kurį laikė dvi pagrindinės figūros, apraiškos. Taigi,
Mannai.